

Історія

УДК (031) 94 (477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15525350>

Місце та роль Отто фон Бісмарка в процесі створення Німецької імперії

Борчук Степан Миколайович,

доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії,

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна,

<https://orcid.org/0000-0001-7494-7369>

Прийнято: 13.05.2025 | Опубліковано: 27.05.2025

Анотація: У статті досліджуються витоки, еволюція та особливості процесу створення єдиної Німецької імперії. Особливу увагу приділено історичній постаті XIX ст. – Отто фон Бісмарку. Його особистість, талант державного діяча і політика викликають неабиякий інтерес серед істориків, політологів, приваблюють до нього увагу багатьох науковців. Прослідковано роль та місце дипломатичної та військової діяльності канцлера Пруссії О. фон Бісмарка, в процесі об'єднання німецьких земель та становлення Німецької імперії. Політична історія Пруссії середини XIX ст. неможлива без дослідження проблематики багатоаспектної діяльності О. фон Бісмарка.

Метою дослідження є аналіз особливостей стратегії та тактики О. фон Бісмарка, щодо створення єдиної Німецької імперії від його призначення канцлером Пруссії у 1862 році до об'єднання Німеччини у 1871 році, що є ключовим комплексом висвітлення історії міжнародних відносин в цілому та розуміння суті подій процесів, що спричинили Першу світову війну.

Теоретико-методологічними засадами даної публікації є принципи історизму та наукової об'єктивності, системності, всебічності. При розв'язанні поставлених завдань використано такі загальнонаукові та спеціальнонаукові методи дослідження: історіографічний аналіз, логічний, проблемно-хронологічний, описовий, біографічний методи.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі дипломатичної та військової діяльності канцлера Пруссії О. фон Бісмарка, в процесі об'єднання німецьких земель та становлення Німецької імперії, що раніше залишалося недостатньо висвітленим у наявній історіографії.

У статті розглянуто динаміку розвитку процесу створення єдиної Німецької імперії. Проаналізовано пріоритет такого об'єднання, яке було здійснено внаслідок династичних війн Пруссії з Данією, Австрією та Францією, що дозволило Німеччині стати однією з провідних країн Європи. Результати дослідження свідчать про те, що з часу призначення у 1862 року на пост прем'єр-міністра діяльність О. Бісмарка визначала німецьку політику. «Залізом і кров'ю», але водночас і дипломатичним талантом він у 1871 році втілював у життя мрії про заснування імперії, хоча й не зміг повною мірою стабілізувати внутрішню ситуацію, про що свідчить протистояння із політичним католицизмом та робітничим рухом.

Таким чином, можемо зробити наступні висновки, що заснування Німецької імперії внаслідок трьох воєн, які велися під орудою Пруссії: у 1864 році – спільно з Австрією – проти Данії за Шлезвіг-Гольштайн; 1866 році – проти Австрії, після чого було утворено предтечу Німецької імперії – Північнонімецький союз; і 1870–1871 роках – проти Франції змінило розстановку сил у Європі; «кревна ворожнеча» із Францією тільки загострилася. Становище розташованої у центрі Європи Німеччини було хитким, однак О. фон Бісмарк уміло обминав усі небезпеки, які чигали на новостворену державу після 1871 року, завдяки своїй масштабній та

хитромудрій політиці на зовнішньополітичній арені. Наступники О. фон Бісмарка в бездумному прагненні до світового панування знищили його здобутки.

***Ключові слова:** Отто фон Бісмарк, канцлер, імперія, об'єднання, Німеччина, міжнародні відносини.*

The Place and Role of Otto von Bismarck in the Process of Creation of the German Empire

Stepan Borchuk,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Department of World History,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0001-7494-7369>

***Abstract:** The article examines the origins, evolution and features of the process of creating a unified German Empire. Particular attention is paid to the historical figure of the 19th century - Otto von Bismarck. His personality, talent as a statesman and politics are of great interest among historians, political scientists, and attract the attention of many scientists to him. The role and place of the diplomatic and military activities of the Chancellor of Prussia, O. von Bismarck, in the process of unifying the German lands and forming the German Empire is traced. The political history of Prussia in the mid-19th century is impossible without studying the issues of the multifaceted activities of O. von Bismarck.*

The purpose of the study is to analyze the features of the strategy and tactics of O. von Bismarck regarding the creation of a unified German Empire from his appointment as Chancellor of Prussia in 1862 to the unification of Germany in 1871, which is a key complex for covering the history of international relations as a whole

and understanding the essence of the events and processes that led to the First World War.

The theoretical and methodological foundations of this publication are the principles of historicism and scientific objectivity, systematicity, and comprehensiveness. In solving the above-mentioned tasks, the following general scientific and special scientific research methods were used: historiographic analysis, logical, problem-chronological, descriptive, and biographical methods.

The scientific novelty lies in the comprehensive analysis of the diplomatic and military activities of the Chancellor of Prussia, O. von Bismarck, in the process of unifying the German lands and forming the German Empire, which had previously remained insufficiently covered in the existing historiography.

The article examines the dynamics of the development of the process of creating a unified German Empire. The priority of such unification, which was carried out as a result of the dynastic wars of Prussia with Denmark, Austria, and France, which allowed Germany to become one of the leading countries in Europe, is analyzed. The results of the study indicate that since his appointment as Prime Minister in 1862, the activities of O. Bismarck have determined German politics. "With iron and blood", but at the same time with diplomatic talent, in 1871 he realized the dreams of founding an empire, although he was unable to fully stabilize the internal situation, as evidenced by the confrontation with political Catholicism and the labor movement.

Thus, we can draw the following conclusions: the establishment of the German Empire as a result of three wars waged under the leadership of Prussia: in 1864 - together with Austria - against Denmark for Schleswig-Holstein; in 1866 - against Austria, after which the predecessor of the German Empire was formed - the North German Confederation; and in 1870-1871 - against France changed the balance of power in Europe; the "blood feud" with France only intensified. The position of Germany, located in the center of Europe, was precarious, but O. von

Bismarck skillfully avoided all the dangers that lurked for the newly created state after 1871, thanks to his large-scale and cunning policy in the foreign policy arena. O. von Bismarck's successors, in their thoughtless pursuit of world domination, destroyed his achievements.

Keywords: *Otto von Bismarck, Chancellor, Empire, Unification, Germany, International Relations.*

Постановка наукової проблеми. Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом до історії міжнародних відносин, зокрема до проблематики розуміння суті подій процесів, що спричинили Першу світову війну та важливості вивчення діяльності О. фон Бісмарка в контексті сучасних геополітичних процесів. Підхід до вивчення історичної постаті Німеччини – Отто фон Бісмарка (1815–1898) може бути різний, так як діяльність імперського канцлера була багатогранною і одночасно суперечливою. Отто Едуард Леопольд фон Бісмарк-Шенгаузен – це одна з найбільш відомих та значимих постатей як німецької, так і європейської історії XIX ст. Цей «провінційний юнкер», як сприймали його деякі сучасники, не лише зумів вивести Пруссію на провідне місце в Німецькому союзі, потіснивши Австрію й створивши Північнонімецький союз, але й довести Німеччину до максимального її об'єднання за малонімецьким – пруським шляхом, та створення в результаті – Німецької імперії. Німецька імперія, що виникла в 1871 року, з самого початку свого існування була сильною та економічно розвиненою державою. 1870–1880-ті роки були періодом економічного та політичного піднесення Другого Райху, який перетворився на гегемона в континентальній Європі та був однією з провідних держав того часу. Важливу роль у цьому відіграв О. фон Бісмарк. Причому, важливою є не тільки його внутрішня політика та проведені реформи, а й зовнішня політика, завдяки якій

Німеччина отримала десятиліття мирного часу, необхідного для укріплення позицій та розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення його діяльності внесли зарубіжні дослідники, такі як М. Вебер [16], З. Бамбергер [14], Е. Енгельберг [15], Ф. Ротштейн [10], Е. Норберт [8] та ін. Вітчизняні науковці залучилися до розгляду політики О. фон Бісмарка детально і ґрунтовно наприкінці 1990-х років ХХ ст. В працях С. Бобилевої [1], В. Виноградов [2], С. Трояна [11; 12], Л. Гончаренко [4], Б. Гончар [3], Д. Костюк [7], Н. Папенко [9] представлений аналіз об'єднаної, зовнішньої та колоніальної політики Німеччини в роки канцлерства О. фон Бісмарка. Загалом, наявні праці є тематично розрізненими, і бракує цілісного підходу до вивчення означеної проблематики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Процес дослідження дипломатичної та військової діяльності канцлера Пруссії О. фон Бісмарка, в процесі об'єднання німецьких земель та становлення Німецької імперії все ще триває. Отже, аналіз сукупності опублікованих праць показує, що крім дослідження постатті О. фон Бісмарка у полі його зору, постійно знаходилися роль та місце О. фон Бісмарка, в процесі об'єднання німецьких земель. Порухення зазначеної проблематики ще не стало об'єктом глибоких фундаментальних досліджень української історіографії. Саме це спонукало привернути увагу нашого наукового середовища до військово-політичної діяльності О. фон Бісмарка в даному контексті.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз особливостей стратегії та тактики О. фон Бісмарка, щодо створення єдиної Німецької імперії від його призначення канцлером Пруссії у 1862 році до об'єднання Німеччини у 1871 року, що є ключовим комплексом висвітлення історії міжнародних відносин в цілому та розуміння суті подій процесів, що спричинили Першу світову війну.

Теоретико-методологічними засадами даної публікації є принципи історизму та наукової об'єктивності, системності, всебічності. При розв'язанні проблеми дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальнонаукові методи дослідження: історіографічний аналіз, логічний, проблемно-хронологічний, описовий, біографічний методи.

Завдання статті: охарактеризувати ступінь наукової розробки тематики; проаналізувати участь О. Фон Бісмарка у процесі об'єднання німецьких земель та становлення Німецької імперії; показати дипломатичну і військову діяльність О. фон Бісмарка, спрямовану на об'єднання німецьких земель в єдину державу.

Виклад матеріалу дослідження. Слід звернути увагу на те, що згідно підписаного 9 червня 1815 року Генерального заключного акту Віденського конгресу, з усіх німецькомовних держав, а також частини володінь Австрійської імперії, було створено Німецький союз. До цього союзу увійшли 34 монархії та 4 вільних міста: Гамбург, Бремен, Любек та Франкфурт-на-Майні. Однак, не всі володіння Пруссії та Австрії були включені до Німецького союзу. З пруських володінь, за межами Німецького союзу залишалися Східна Пруссія та Познань, з австрійських – Галичина, Угорщина та більша частина південнослов'янських регіонів імперії [5, с. 175].

Також, не варто забувати й про герцогства Шлезвіг та Гольштейн німецькомовні території, що входили до складу Данії. Не відкидалося пруськими мілітарними колами й питання про можливість приєднання до Пруссії, Ельзасу та Лотарингії, які належали Франції. Тобто, питань які потребували вирішення, було достатньо.

Питання об'єднання Німеччини мало два можливі шляхи розвитку: великонімецький та малонімецький. Перший передбачав включення до складу об'єднаної Німеччини не тільки Австрії, але її території за межами Німецького союзу, такі як Венеціанська область та Угорщина. Словаччина та інші,

заважали такому об'єднанню. Другий – малонімецький шлях, передбачав об'єднання Німеччини навколо Пруссії, шляхом приєднання до неї всіх німецьких держав, окрім Австрії [3, с. 8].

Перша світова війна знищила значну частину того, що побудував імперський канцлер. Ціле покоління німців-істориків звеличувало мудрість, скромність, прозорливість державного діяча, а засоби масової інформації вихваляли його як сильну, вольову людину. В біографічних описах др. пол. ХХ ст. канцлер став з'являтися жорстоким диктатором. Відомий соціолог Німеччини Макс Вебер, який народився в роки правління О. фон Бісмарка і виріс в родині націонал-лібералів, знав усіх головних політичних діячів тих часів, виніс наступний вердикт канцлеру: «він залишив після себе націю, зовсім політично неосвічену...націю, що втратила політичну волю, чекаючи вказівки зверху великої людини, яка вказує політичне спрямування» [9, с. 109].

Ніхто не може заперечувати його впевненості в політичному мисленні, проте дехто з істориків сумнівався в його моралі та в його намірах [15, с. 351]. Для німецьких патріотів, консерваторів О. фон Бісмарк людина, яка дала Німеччині, країнам Європи мир. Досить лише згадати, які міжнародні конфлікти виникли після його відставки. Для лібералів він – «лиха людина», агресор, який свідомо використовував війну як знаряддя політики. Вони мають на увазі війни Пруссії та Австрії з Данією (1864), з Австрією (1866) та Францією (1870–1871). Деякі називають канцлера ошуканцем, бо саме він запропонував проведення демократичних реформ, аби зберегти недемократичний пруський істеблішмент. Католицьке духовництво звинувачувало його за «Kulturkampf». Воно бачило в ньому «застарілого» пруського консерватора і монархіста, який зневажав свого імператора, а проте перейняв націоналізм ліберальної опозиції і дав Німеччині загальне виборче право, соціальне страхування. Ключ до його успіху лежав у дивовижному поєднанні сили і стриманості. Він досяг влади лише для того, щоб знезброїти

своїх опонентів ретельно зваженими вчинками. Сучасники називали його деспотом, а він обрав більш близький до істини епітафій: «вірний німецький слуга кайзера Вільгельма I» [9, с. 109].

З 1863 року О. фон Бісмарк здійснив одну зі своїх блискучих політичних акцій: ввів загальне виборче право для чоловіків. Цим актом він хотів підірвати позиції німецьких князів, реальну владу яких він переоцінив. З іншого боку, він недооцінив роль електорату і, при завершенні своєї кар'єри, вже не міг користуватися підтримкою парламентської більшості без поступок, а компроміси він не любив. Імперський канцлер був не лише свідком, а й активним діячем багатьох вагомих історичних подій, як революцій так і війн у Європі. Він сам був організатором декількох війн, які сприяли створенню єдиної Німецької імперії. В організації та проведенні війн з Данією, Австрією та Францією розкрився його талант як політика та дипломата. Ключ до його успіху лежав у дивовижному поєднанні сили і стриманості [9, с. 109].

Політична історія Пруссії середини XIX ст. неможлива без О. фон Бісмарка, як і прусська військова думка неможлива без геніального генштаба фельдмаршала графа Хельмута Карла Бернхарда фон Мольтке (1800–1891), який підняв прусську армію на небачену висоту; генерал-фельдмаршала Альбрехта фон Роона (1803–1879) [5, с. 185].

О. фон Бісмарк був яскравим представником, так званого, юнкерства, людиною досить консервативних, монархічних поглядів. Він, маючи досвід дипломатичної роботи, добре розуміючи перспективи об'єднання Німеччини, і не лише через суперництво Австрії та Пруссії, але й через небажання інших європейських держав, мати сильного конкурента в центрі Європи, обрав саме малонімецький шлях. 1862 року був досить непростим. Пруссія переживала гостру конституційну кризу, мова йшла, навіть про зміну монарха, але консервативні, патріотично налаштовані військові кола розуміли, що це призведе лише до послаблення держави. Наприкінці вересня 1862 року, за

пропозицією військового міністра Альбрехта фон Роона, Вільгельм I призначає О. фон Бісмарка прем'єр-міністром та міністром закордонних справ Пруссії. О. фон Бісмарк дуже добре розумів важливість зовнішніх успіхів держави, як запоруки внутрішньої стабільності, він був прихильником збереження монархії та авторитарної держави, а разом з тим, і особливого становища в ній військових [2, с. 17].

Зовнішні успіхи О. фон Бісмарк вирішив розпочати з приєднання до Німецького союзу Шлезвіга та Гольштейна, тим більше, що після смерті короля Данії Фредеріка VII, розгорнулася суперечка про майбутнє цих герцогств. Німецькі національні угруповання виступили за вступ до Німецького союзу об'єднаних герцогств, як однієї держави. Але такі настрої не задовольняли нового короля Данії Кристіана IX. Конфлікт навколо Шлезвіга та Гольштейна, в лютому 1864 року переріс у війну між Данією та Німецьким союзом. На відміну від попередніх воєн, коли армією керував король, тепер діяльність військових була підпорядкована прем'єр-міністру [1, с. 127].

Війна з Данією закінчилася підписанням 30 квітня 1864 року Віденської мирної угоди, за умовами якої, Данія відмовилась від Шлезвіга та Гольштейна. Нетривалі спроби Аугсбургів, створити власну федеральну державу, які на початку ніби підтримував О. фон Бісмарк, зазнали поразки, оскільки після перемоги над Данією, він намагався цю державу перетворити на прусський протекторат. Тим часом, обидва герцогства були підпорядковані спільному керівництву Австрії та Пруссії. Але для О. фон Бісмарка, який не відмовився від ідеї приєднання обох герцогств до Пруссії, такий стан справ був тимчасовим [1, с. 373].

Після завершення війни з Данією, О. фон Бісмарк певний час не наважувався на розрив союзу з Австрією. Але після того як в Австрії було затверджено, запропоновану Людвігом фон Бігелебеном політику по відношенню до Пруссії, яка не передбачала посилення останньої, О. фон

Бісмарк остаточно утверджується в переконанні про необхідність саме малонімецького шляху об'єднання Німеччини. Надзвичайно активний прем'єр та вмілий дипломат починає шукати привід до розриву з Австрією, а також здійснює певні кроки в напрямку посилення військової потужності та економічного зростання Німецького союзу.

Безпосередньо військовий конфлікт був дещо від термінований завдяки Гайштайнській конвенції, яка була підписана в серпні 1865 року і згідно якої Пруссія підпорядкувала собі Шлезвіг, Австрія – Гольштейн. Також Пруссія підпорядкувала собі герцогство Лауенбург, але на цьому ставити крапку ніхто не збирався. Тепер, ключовим питанням стало остаточно визначення лідера об'єднувачого процесу в Німеччині [4, с. 292].

28 лютого 1866 року на засіданні Королівської ради О. фон Бісмарку вдалося переконати короля у необхідності розв'язання війни з Австрією. 7 травня 1866 року, з метою запобігти війні, було навіть вчинено замах на О. фон Бісмарка. 1 червня 1866 року Австрія вирішила передати питання про майбутнє Шлезвіга та Гольштейна на розгляд Бундестагу, стало зрозуміло, що введення пруської армії до Гольштейну порушує Гаштайнську конвенцію. Бундестаг на вимогу Австрії оголосив мобілізацію федеральної армії. Пруссія назвала союзню угоду не чинною, а вже 16 червня 1866 року розпочала військову операцію проти королівств Ганновер, Саксонія та Гессен-Кассель. Перемога Пруссії була під великим сумнівом. Багато сучасників, зокрема Наполеон III, розраховували на перемогу Австрії [10, с. 122].

Однак, результатом цієї війни стала перемога Пруської армії 3 липня 1866 року під Садовою, 23 серпня 1866 року був підписаний Празький мирний договір, згідно якого Пруссія не вимагала від Австрії жодних територіальних поступок, але остання погоджувалась на розпуск Німецького союзу та створення Північнонімецького союзу, в якому вже одноосібно домінувала Пруссія. Шлезвіг-Гольштейн, як і Ганновер, Гессен-Кассель, Насау та вільне

місто Франфуркт були анексовані Пруссією [1, с. 373]. Південні німецькі держави залишилися незалежними.

Об'єднання Німеччини продовжувалося, а О. фон Бісмарку задля зміцнення держави, знову потрібні були зовнішні здобутки. Перемога в Австро-Пруській війні змінила ставлення в пруському суспільстві до О. фон Бісмарка. Сучасники назвали такі зміни «Революцією згори». Починаючи з 1866 року поняття нації перетворюється для О. фон Бісмарка на основний чинник інтеграції. О. фон Бісмарк дійшов висновку, що монархія та пов'язана з нею держава може вижити у віддаленій перспективі лише тоді, коли Пруссія опиниться на чолі національного руху. Водночас, на основі політичної боротьби за владу він був зацікавлений у приєднанні південнонімецьких держав до Північнонімецького союзу [7, с. 453].

Перемовини про об'єднання південних німецьких держав з Північнонімецьким союзом О. фон Бісмарк розпочав з вересня 1870 року, коли війна з Францією ще продовжувалася. Мова йшла про вступ до Союзу чотирьох держав: королівств Баварії, Вюртемберга; великих герцогств Баден, Гессен-Дармштадт. Що стосується Бадена, то він намагався вступити раніше. 2 вересня 1870 року уряд Бадена звернувся до Союзу з меморандумом про вступ до нього. З боку Вюртемберга принципових заперечень не було, але й не було ентузіазму до вступу. Недостатнього бажання до об'єднання із Союзом було і у Баварії. Проте, вступивши у війну проти Франції, німецькі держави боролися за німецькі ідеї [13]. Тактика О. фон Бісмарка полягала у використанні протиріч всередині південнонімецьких держав і окремого їх залучення до Союзу. Канцлер намагався знайти спільну мову з лібералами півдня Німеччини, які в принципі не були проти об'єднання, але не бажали втратити незалежність, підпорядковуючись Пруссії. Особливо важливо було залучити до Союзу католицьку Баварію, яка не бажала вступу до Союзу, спираючись на історичні традиції. Без Баварії не було б об'єднаної німецької

нації. В Союзі Баварія хотіла отримати місце віце-голови Союзу поряд з головою Пруссії, а також право самостійно укласти угоди. Щодо Бадена, то канцлер умовив володаря цієї держави подати офіційну заяву про вступ до Союзу. І ця акція мала право на продовження. Зі сторони О. фон Бісмарка були зроблені деякі поступки щодо Вюртемберга, Гессена, що сприяло укладанню 15 листопада 1870 року договору з Гессеном, Баденом; 24 листопада – з Баварією; 26 листопада – Вюртембергом [11, с. 33]. О. фон Бісмарк розумів важливість та необхідність входження цих держав до Союзу. Він постійно думав над тим, яким мало бути об'єднання нації? Хто мав стати на чолі такого об'єднання? Він мріяв, щоб державець Союзу був захисником інтересів нації, її надійним оборонцем. Крім того, виникало багато дискусій серед німців з приводу питання про імперський титул. Король Пруссії наполягав на титулі імператора Німеччині, бо титул німецький імператор, як вважав він, принижує його гідність, бо прирівнює його до володарів німецьких земель. До того ж, виникло питання, хто ж з-поміж герцогів повинен запропонувати королю Пруссії корону. Погляд О. фон Бісмарка впав на короля Баварії – Людвіга II. І, як згадує канцлер у своїх мемуарах, що через баварського обер-штагмейстера графа Ф. Гольштейна був надісланий лист Людвігу II з проханням запропонувати корону Вільгельму I. О. фон Бісмарк добре знав фінансові проблеми Людвіга II, тому із «вельфського фонду» на адресу баварського володаря було відправлено 100 тис. талерів. Людвіг II не забарився і дав свою згоду. Однак Вільгельм I висуває ще одну вимогу: щоб усі німецькі володарі ухвалили рішення про передачу імперської корони саме йому. Депутати рейхстагу, ознайомившись з вимогами Вільгельма I, включили в текст конституції слова: «імперія та німецький імператор» [9, с. 116].

14 грудня 1870 року Рейхстаг Північнонімецького союзу звернувся до короля Пруссії з петицією прийняти імперську корону, тим самим завершити об'єднання нації. Сепаратисти південнонімецьких королівств намагалися

саботувати створення нового Рейха, проте вже 17 грудня збори князів південних земель направили вітальну телеграму Вільгельму I з прийняттям ним імперської корони та проголошенням німецьким імператором [12, с. 27].

У своїй політиці, спрямованій на об'єднання Німеччини, О. фон Бісмарк розраховував на активний спротив Франції, і не даремно. Наполеон III був дуже незадоволений посиленням Пруссії. Обоє шукали приводу до розв'язання цього питання, не відкидаючи військовий варіант, а в 1868 року, після повалення Ізабелли II в Іспанії, дипломатичні переговори та суперечки між Францією та Пруссією за іспанський престол, мали своєю кульмінацією оприлюднення «Емської депеші», яка спровокувала войовничі настрої в обох державах. Північнонімецький союз, членом якого була Пруссія, виступив у цій війні на її боці. На стороні Пруссії у цій війні виступили південно-німецькі держави Баден, Вюртемберг і Баварія. Перемога Пруссії призвела до підписання 10 травня 1871 року Франкфуртської мирної угоди вже з урядом Третьої республіки, а Ельзас і частина Лотарингії відійшли Пруссії [1, с. 375].

Але головним результатом Франко-пруської війни, стало проголошення 18 січня 1871 року Акту створення Німецької імперії. Цю дату обрали не випадково. В цей день в 1701 року династія Гогенцоллернів обрала королівський статус. Курфюрст Фрідріх III Бранденбурзький став Фрідріхом I – королем Пруссії. Так демонструвалася зверхність Пруссії в німецькій імперії. Імперія утворилася як федеративна держава у складі 22 монархій і 3 вільних міст: Любек, Гамбург, Бремен. Це був союз монархій, які зберігали повну внутрішню адміністративну самостійність. 16 квітня 1871 року Рейхстаг прийняв нову конституцію. Законодавча влада в державі належала Союзній раді (бундесрату) та парламенту (рейхстагу). До бундесрату входили представники усіх німецьких земель, призначувані їхніми урядами. Із 58 місць бундесрату 17 належало Пруссії. Рейхсрат складався із 397 депутатів, які обиралися кожні 3 роки на основі загального, прямого виборчого права для

чоловіків у віці з 25 років. Союзна рада та рейхстаг затверджували бюджет і закони, проте не мали законодавчої ініціативи. За конституцією імператором Німеччини міг бути лише король Пруссії. Він був верховним командувачем збройних сил і представляв країну на міжнародній арені, був головою Союдної ради, мав право затверджувати чи відхиляти законопроекти, скликати та розпускати парламент. Першим кайзером Другого Рейху став Вільгельм I (1871–1888), рейхсканцлером та главою уряду Пруссії – Отто фон Бісмарк (1871–1890) [16, с. 315].

Рис. 1. Карта зміни території Пруссії/Німеччини 1864–1871 рр.

Джерело: <https://zbruc.eu/node/52828>

На завершення варто звернути увагу на реформи проведені канцлером в економічній галузі, оскільки після об'єднання Німеччини він зумів закласти підґрунтя для розвитку економічної політики. Новації економічної сфери знайшли відображення в розширенні економічного простору країни щодо впровадження закону про експорт товарів. За рахунок вдалого закону Німеччина з 1871 по 1900 рік посідала друге місце в світі після США щодо експорту своїх товарів.

Аналізуючи факти економічних перетворень проведених канцлером, варто зазначити такі новації: по-перше, запроваджено єдину грошову систему. Було введено в обіг грошову одиницю – золота марка, яка стала твердою валютою Німеччини. По-друге, перетворення центрального банку Пруссії на банк Німецької імперії. По-третє, політика заохочення національного провадження, створення спільної судової системи, а також запровадження монополії на тютюн і алкоголь. Канцлер проведеними заходами прагнув активно підтримувати національного виробника та промисловість загалом, а також прагнув уніфікувати законодавство, що регулювало економічне життя країни та суспільства. Тож оцінка економічних реформ О. фон Бісмарка є позитивною, оскільки вони сприяли зміцненню економіки Німеччини, захищали права вітчизняного виробника, дали можливість розвивати основні напрями промисловості та торгівлі [14, с. 216].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, головним результатом Франко-пруської війни, стало проголошення 18 січня 1871 року Акту створення Німецької імперії, тепер прусський король Вільгельм I став німецьким імператором. О. фон Бісмарк отримав посаду імперського канцлера. Малонімецький шлях об'єднання Німеччини виправдав себе, а О. фон Бісмарк став символом цього об'єднання. Саме рішучі, енергійні дії прусського канцлера, «залізом та кров'ю», привели Німеччину до створення єдиної держави. Німці його обожнювали, імперський двір визнавав як геніального лідера нації. Рейхсканцлер добре усвідомлював свої наступні чергові завдання, своє призначення в загальнонаціональному житті: стабільність держави, міжнародний авторитет, панування закону та порядку.

О. фон Бісмарк був райхсканцлером Німецької імперії з 1871 року по 1890 рік. Основними цілями канцлера були ізоляція та послаблення Франції і посилення позицій Німеччини на політичній арені. Бісмарк протягом всього часу свого правління лавірував між європейськими державами та користувався

таємною дипломатією, щоб укласти вигідні для Райху угоди. Йому вдалося довгий час тримати стабільні відноси між Австрією та Росією. Хоча Бісмарку вдалось втілити не всі свої плани та союзи, проте його зовнішня політика, все ж вплинула на перетворення Другого Райху на одну із наймогутніших держав того часу.

Таким чином, вдало проведені канцлером внутрішні реформи можна високо оцінити, оскільки вони зміцнили позиції країни і в розвитку зовнішньої політики, зокрема, а також посилили авторитет і значення Німеччини в світі, чого й прагнув О. фон Бісмарк. Становище розташованої у центрі Європи Німеччини було хитким, однак О. фон Бісмарк уміло обминав усі небезпеки, які чигали на новостворену державу після 1871 року, завдяки своїй масштабній та хитромудрій політиці на зовнішньополітичній арені. Наступники О. фон Бісмарка в бездумному прагненні до світового панування знищили його здобутки.

Список використаних джерел:

1. Бобилева С. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року. : Дніпропетровський національний ун-т. Д. : РВВ ДНУ., 2003. 527 с.
2. Виноградов В. Отто фон Бісмарк: об'єднання Німеччини залізом та кров'ю. Харків : Книга, 2008. 32 с.
3. Гончар Б. Право і сила. Парламентаризм Отто фон Бісмарка. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія.* 2007. Вип. 89–90. С. 7–9.
4. Гончаренко Л. Отто фон Бісмарк та перехід Німеччини до політики колоніальних захоплень, 1882–1884 рр. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету.* 2014. Вип. 38. С. 289–293.

5. Історія Німеччини у світлинах / пер. з нім. І. Андрущенко, Л. Сандига, О. Кислюк. К.: Вид-во «Юніверс», 2010. 568 с.
6. Кривонос Р. Бісмарк Отто. Політична енциклопедія. Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К. : Парламентське видавництво, 2011. С. 64.
7. Костюк Д. Зовнішня політика та таємна дипломатія Отто фон Бісмарка після утворення Німецької імперії. *Політичні науки*. Вип. 115. 2016. С. 451–455.
8. Норберт Е. Про німців / з нім. пер. О. Кислюк. К.: Юніверс, 2010. 432 с.
9. Папенко Н., Папенко Є. Отто фон Бісмарк та створення єдиної Німецької імперії. *Етнічна історія народів Європи*. 2018. Вип. 54. С. 109–117.
10. Ротштейн Ф. З історії Прусьсько-Німецької імперії. М., 1948. 242 с.
11. Троян С. Імперія Отто фон Бісмарка: причини і початок німецької колоніальної політики (1871–1885 рр.). *Зовнішні справи*. 2020. № 5–6. С. 31–35. DOI: <http://dx.doi.org/10.46493/2663-2675-2020-5-6-5>
12. Троян С., Горечан Т. Отто фон Бісмарк: соціально-психологічний портрет на фоні німецької історії XIX століття. Ч., 1994. 48 с.
13. Хасанов Володимир. Furor Teotonikus, або, «Бісмарк, який пережив себе, але не свою велич». *Дзеркало тижня*. № 38 (566). 2005. URL : https://zn.ua/SOCIUM/furor_teutonicus,_ili_bismark,_kotoryy_perezhil_seb_ua,_no_ne_svoe_velichie.html
14. Bamberger Z. Bismarcks grosses Spiel: Die geheimen Tagebüchen Z. Bambergers, ed. Dr. E. Feder. Frankfurt am Main, 1932. 298 s.
15. Engelberg E. Das Reiche in der Mitte Europas. Berlin, 1990. 456 s.
16. Weber M. Parlament und Regierung im neuegeordneten Deutschland. *Zur politischen Kritik des Beamtentums und Parteiwesens*. Tübingen, 1988. S. 310–320.